

A HÓDIKÖT MINT A DIVAT EGYIK MEGHATÁROZÓJA

A II. világháború után elkezdődött az ország újjáépítése és a gazdaság helyreállítása.

Hazánk gazdasági helyzete, az ideológiai változások azonban nem kedveztek a divatnak. 1948-49 folyamán az ország többi kis- és nagyvállalatához hasonlóan fokozatosan államosították a textilgyárakat, szabócégeket, divatszalonokat, s tulajdonképpen a divatot is. Az államosított divat célja az ország felöltöztetése lett.

Ennek a célnak elérése érdekében az Iparművészeti Akadémia 1948-ban főiskolai rangot kapott, amellyel a képzésnek is rangot kívántak adni.

1951-ben a Könnyűipari Minisztérium megalapította a Ruhaipari Tervező Vállalatot, (RTV) amely az államosított ruházati ipar fellegvára, irányítója lett. (Az RTV többszöri átalakulása után, 1974-től Magyar Divat Intézet nevet kapta. Jelenleg is ezen a néven működik.)

A hazai nagy gyárak többségének alapítása a háború előtti időkhöz nyúlik vissza. Az államosítások követően, a tervgazdálkodás bevezetésével a hazai textil- és ruhaipari gyárak termelésében is a mennyiségi kvóták teljesítése került a minőségi szempontok elé. Tudatos változás akkor következett be, amikor az iparvállalatokká átszervezett gyárak saját vendég tervezővel kezdtek el dolgozni. (www.szocialistadivat.hu)

Az 1889-ben Kokron József által alapított kötszövőműhely folyamatosan fejlődött, majd 1948 márciusában államosították. Ezt követően a gyár többször is profiltisztításon ment keresztül, és továbbra is jelentős fejlesztéseket hajtottak végre.

Elsőként B. Kovács Ferencné, Somogyi Emőke iparművésszel beszéltem, aki 1961-1971 és 1976-1991 között dolgozott a gyárban tervezőként.

Mikor kezdett dolgozni, és milyen volt a kezdet?

Az Iparművészeti Főiskola kötszövőtt szakán tanultam. A diplomamunkámat a Hódmezővásárhelyi Kötöttárugyár síkkötött profiljában készítettem.

Amikor 1961-ben elkezdtem itt dolgozni, iparművész státusz nem volt, így „csak” kereskedelmi ügyintéző besorolást kaptam.

Ekkor már három iparművész dolgozott itt. Korábban Dóda Mihályné varrodavezető tervezte az új termékeket.

Tésik József (1929-2002) 1957-ben került a gyárba, ő volt az első iparművész.

1975-ben így nyilatkozott a kezdetekről és későbbi munkájáról:

„Az alapoktól indultam; azt értem az alapokon, hogy akkor még a vállalat is sokkal kisebb, 600-700 főt foglalkoztató, korszerűtlen gépekkel felszerelt üzem volt. Nehéz volt

a kezdet. Az első kötöttáru-iparművész generációban a szakma úttörőjeként kerültem az iparba. Abban az időben nem is tudták, mit jelent ez a megfogalmazás: művész az iparban. Nehéz, küzdelmes munkával kellett a tevékenységünket elfogadtatni, ezt a fajta művészetet meghonosítani...

Amit csinállok, megosztott terület, körkötőgépi kelme- és modelltervezés. Női-, férfi- és gyermekruha terveket gondolok ki. Sokan úgy vélik, hogy a mi munkánk divattervezés. Pedig nemcsak az, hiszen technikai ismeretek nélkül nem lehet gépekre tervezni. A 18 év alatt azt is megtanultam például, hogy egy zseb elkészítése mennyi normaidőt vesz igénybe, azaz megtanultam a lehetőségek függvényében gazdaságosan tervezni. Nyilvánvaló, hogy a gazdasági kötöttségek miatt nem lehet mindig megvalósítani a legjobb elképzeléseket. Ezeket csak egyedi alkotó munkánál tudjuk hasznosítani.” (CsMH, 1975. október 31.)

Fekete Jánosné, Loványi Erzsébet (1932-2010) diplomájának megszerzése után 2 évvel, 1959-ben kezdte tervezői tevékenységét a gyárban és 1987-ig – nyugdíjazásáig – folytatta a tervezői munkáját itt.

Feketéné Erzsike így vallott munkájáról 1973-ban:

„Nem elég a jó ízlés és a kiváló rajzkészség a tervezéshez. Munkánkhoz alaposan ismerni kell az üzemi adottságokat; célkitűzéseket, irányelveket. Az üzemi kötöttségeken kívül szükséges szem előtt tartanunk a kereskedők igényeit, és nem utolsósorban a divatirányzatok legújabb hajtásait. Nagyon ügyesnek kell lennie a tervezőnek ahhoz, hogy e szempontokat összehangolva a saját művészi elképzeléseit is kifejezésre juttassa[...]

A növekvő igények fokozottabb munkatempót követelnek. Egyidejűleg többfajta tervezéssel is foglalkozunk, attól függően, milyen és hova irányuló árurol van szó. Mivel vállalatunk fő célja a hazai áruellátás, így munkánk törzsanyaga a belföldi kommersz áru tervezése. [...]

A Kuwait-Las Palmas-i divatbemutatóra, melyet a Hungarotex rendez magyaros kollekciókból, 12 magyar vállalat részvételével. Szeretjük az ilyen külföldi reprezentatív bemutatókat, mert ilyenkor van szükség valószínűleg fantáziánkra, művészi alkotótevékenységünkre [...] zsúrizett „kuwaiti” darabok: Itt van egymás mellett a matyó-mintás kötött kiskosztüm, a lila tónusú somogyi rojtos kendős kollekció és a sárga-arany-szővésű japános trevira nadrágkosztüm. A legszebb talán mégis a fehér trevira alapon vásárhelyi mintás nagystélyi ruha, hasonló kabáttal.

Egy évre átlagosan 8-10 ilyen reprezentatív divatbemutató jut, de ezek csak mintakollekciók, egyedi darabok, nincs mögöttük árutermelés...” (CsMH, 1973. 1. 11.)

Erzsike a Collegium Stil férfi női, síkkötött termékcsaláddal az 1986 évi Ipari Formatervezési Nívódíj díjazottja volt, mely kollekciót a svájcisapkás férfi mutatja be.

Bubb Ferenc /1936-2010/ 1960-tól volt a gyár iparművésze.

A gyár 1961-ben vette fel a Hódmezővásárhelyi Divat Kötöttárugyár /HÓDIKÖT/ nevet. Ő tervezte a földgömböt szimbolizáló HÓDIKÖT emblémát.

Az egyik 1965-ös helyi újságban a következőképpen írnak róla, illetve nyilatkozik:

„A fiatal, 29 éves tervezőművész 2 éve már a tervezés mellett gyártmányfejlesztéssel is foglalkozik. Tehát bizonyos értelemben technikus, mérnöki munkát is végez. Sajátos munkafeladat és munkaterület ez - mondja Bubb Ferenc. A tervezést és a gyártmányfejlesztést így együtt nem tanítják a főiskolán. Egyelőre még neve sincs ennek a speciális beosztásnak. Maga az élet, a gyakorlat lépett fel azzal az igénnyel, hogy a tervezőművész gyártmányfejlesztéssel is foglalkozzon, hogy a fazontervezés mellett ismerje a felhasználásra kerülő anyagot és a rendelkezésre álló gépparkot. Művészeti és tudományos munka ez egyszerre....

A tervezőművésznek manapság nem elég a divattal, az ízlés fejlődésével lépést tartani, vagy azt bizonyos értelemben megelőzni. Napjainkban nemcsak a divat, a fazonok, a színek, formák változnak, hanem maga az anyag is. Az új, szintetikus anyagok pedig új forma- és színlehetőségeket hordoznak magukban. Ha tehát alaposan ismerjük az anyagot, természetét, tulajdonságait, nemcsak felhasználói lehetünk az anyagnak, hanem annak tulajdonságait is alakíthatjuk. Bubb Ferenc szívesen tesz eleget ennek az ötvözött feladatnak.” (CsMH, 1965. 10. 29. 2 p.)



Manninger Mária a későbbiekben (1967-69 valamint 1980-90 között) járt Budapestről Vásárhelyre tervezni.



Melyek voltak ennek a kornak a jellegzetes termékei?

Emöke: Az 1950-es évek végének egyik jellegzetes terméke a Sadi mellény /"V" nyakú, végig gombos, hosszú ujjú/ volt, amelyet kártolt gyapjúból, körkötőgépen kötött kelméből gyártottak.

1961-ben a vállalatnál teljes egészében megszüntették a harisnya gyártását.

Az 1960-as években a síkburkoló gépek egyik ismert és népszerű terméke – alapfazonnak számított – a kártolt gyapjúból készült twiszt pulóver ("V" kivágású, raglán, hosszú ujjú) volt. Ezek a fazonok gyönyörű színűek voltak.

Örök divatnak számított az 1930-as évektől a rendszerváltásig gyártott svájci sapka, amely a divatbemutatók rendszeres kelléke is volt.

Közismert termék volt a pamut, fonák oldalán bolyhozott kelméből készült mackó (bebujós, elől húzózáras, gumírozott ujj- és nadrág aljjal), amely kezdetben otthoni gyerekruha volt. A későbbiekben folyamatos fejlődésen ment keresztül, amelyből a tréningruházat, mint körgépi termékcsoport alakult ki. Anyagának színoldalát poliamid, fonák oldalát pamut fonalból kötötték, amelyet később bolyhoztak. A fazonok aljarészei gumírozás helyett, kötött kelméből készültek.

Milyen rendszerben dolgoztatok?

Emöke: A Ruhaipari Tervező Vállalattól, később ennek utódjától, a Magyar Divat Intézetől érkeztek a divat változásaival kapcsolatos információk. Tavaszi-nyári és őszi-téli trendeket kaptunk. Innen informálódtunk az új divatvonalakról, ruhabőségéről, szoknya-hosszról, stb., valamint a divatszínekről.

Az iparművészek számára évente két alkalommal nyílt lehetőség külföldi utazásra, amelyet a HUNGAROTEX szervezett.

Ezek alapján készítettük a féléves belkereskedelmi, valamint szovjet és egyéb külföldi kollekciókat. A kereskedelem képviselői választották ki, melyik termék kerüljön az üzletkebe.

A belkereskedelmi és szovjet exportra gyártott termékek nagyszériásak voltak. A „Rubolt”-nak (mintabolt Budapesten) viszont, reprezentatív ruhákat terveztünk, amelyek csak kis szériában jelentek meg az üzletben.

Kereskedelmi bemutatókon választották ki a kereskedelem szakemberei az értékesítésre kerülő termékeket.

Többször felvetették a kereskedők, hogy ők irányítsák a divatot, mondván, ők jobban ismerik a vevők igényeit.

Milyen fejlődés volt látható a művészi tervezés hatására?

Emöke: A gyerekruhák színesebbek lettek.

A korosztályhoz illő minták is kerültek a termékekre. Ezek a cikkek némileg hasonlítani kezdtek a felnőtt termékekhez.

A '60-as évek végén kezdődött a Trevira korszak, amelynek termékei a poliészter fonalból gyártott pulóverek, kardigánok. Ezek szettben is készültek, valamint rakott szoknya, egy és kétrészes ruha. Ezek a szép, élénk színű termékek strapabíróak voltak, mégsem számítottak kényelmes viseletnek, mert nem voltak nedvszívóak és jól vezették a hőt.

A Trevira és akril termékekre terveztünk jacquard (két vagy több színű) és csipke („át-tört”) mintákat.

Új termékként léptek be a körgépi krepp-nejlon árúk.

A '80-as években már megjelentek a lezsebb fazonok is. Ez mutatja a reklámgrafika is.

A pulóverekre kisméretű, igényes kézi hímzést is terveztünk. A számítógép vezérlésű, automata síkkötőgépek lehetővé tették a nagyobb méretű minták tervezését és gyártását is.

Az automata hímzőgép a körkötött árukat díszítette /gallér, zseb, elejére, stb.).



Milyen alkalmakra tervezték még?

Emöke: Rendszeresen részt vettünk pályázatokon, kiállításokon és divatbemutatókon. 1962-től rendszeresen megjelentünk a Budapesti Nemzetközi Vásáron /BNV/. Kisebb kiállításon, mint pl. a Szegedi Ipari Vásáron is voltunk. Külföldön: Düsseldorfban, Münchenben, Kölnben, Párizsban, Hollandiában és Moszkvában is szerepeltünk. Ilyen alkalmakra teljes öltözetet terveztünk. Ezek részei nem mindig kötött termék volt. Pl. egy kötött mellényhez és kardigánhoz szövött anyagból készült inget, nyakkendőt és nadrágot készítettünk. Az öltözetekhez sokszor tettünk kellekeket is, pl. sálát, sapkát, különösen svájci sapkát.

Milyen eredményekkel zárultak ezek a rendezvények?

Emöke: Az iparművész kollegáimmal



együtt, - egyénileg és közösen is – kaptunk számtalan díjat. Pl. *Év legszebb terméke, Ipari Formatervezési Nívódíjat, Aranygyűszű szakmai díjat.* Ezeket a díjakat elsősorban a cég kapta, és csak másodlagosan a tervező.

Az exportáru értékesítését először a MODEX, 1966 után a HUNGAROTEX külkereskedelmi vállalat bonyolította le.



Másik beszélgetőtársam Sándor Eszter, aki 1971-78-ig dolgozott a HÓDIKÖT-nél.

Mikor és miért jött a HÓDIKÖT-höz dolgozni?

Eszter: 1971-ben diplomáztam a főiskola textil szakán. A diplomamunkám itt készítem. Ebben az időben már jó híre és vezető szerepe volt a cégnek, ezért döntöttem úgy, hogy ide jövök dolgozni.

Tervező státusz nem volt, ezért műszaki ügyintéző 2 lett a besorolásom, amely a szakmai hierarchia legalján helyezkedett el.

Mi jellemezte e korszak divatját?

Eszter: A 70-es években az egész világ divatjában volt egy „bukfenc”. Erre az időszakra jellemző volt a fiatalok lázadása. Levetették a szülők eleganciáját. Megjelent a hippi divat, a farmer. Olyan ruhákat szerettek viselni, amelyben pl. le lehetett ülni a lépcsőre.

Mikre kellett figyelni a tervezés során?

Eszter: Jellemző volt a hiánygazdálkodás, szabott árak, amelybe „bele kellett férni”. Ezért egyszerű fazonokat terveztünk, amelyre jellemző volt a divatosság, és a nagy darabszám.

Adott volt a szabvány, a méretátlázat, ezeket nem lehetett áthágni. A felhasználható kellékek (pl. gomb, húzózár, stb.) is behatárolták a tervezési lehetőségeket. A terméknek gazdaságosnak kellett lennie.

Milyen jellegzetes kollekciókat tervezett?

Eszter: A Zebra, gyerekkollekció elkészítésénél, mint tervezők hárman (egy budapesti, egy szombathelyi és én, mint vásárhelyi tervező) fogtunk össze. Így készült el egy komplett összeálló gyerek öltözék, körkötött csíkos ruházat, zokni és vászoncipő. Ezeket így kompletten is meg lehetett vásárolni. Ez az összefogás és ennek eredménye pozitív sajtóvisszhangot kapott.

Egy másik érdekes kollekcióm a körkötött farmerhatású kelméből (szín oldalon poliészter és elasztikus, fonákaloldalán pamut) varrt gyermekkollekció. Kétrészes öltözék felső része (kivételesen engedélyezett) nyomó patenttal záródó, síkkötött virággal díszített felsőrészből és trapéz nadrágból állt.

Milyen volt a szovjet igény?

Eszter: A szovjet kollekciókban rendszerint a jacquard (több színű) mintás termékek szerepeltek, hagyományos, alapszínekben, amely a mi akkori ízlésünkötől kissé eltérő volt. Megtörtént, hogy néhány, számunkra szebb darabot is kiküldtünk a kollekcióval Szovjetunióba. Az eredmény az lett, hogy ezeket a darabokat félretették, mondván, nekik ilyen nem kell.

Amikor a szovjet megrendelés több tízezer darabos volt, akkor a gyári kapacitás „megengedte”, hogy a belföldi termékek egy kicsit munkaigényesebbek legyenek.

A Nyugat-európai tapasztalatokat, mennyire lehetett hasznosítani?

Eszter: A nyugati divatot csak óvatosan lehetett követni. Egy-egy divatbemutatóra készültek magasabb szintű tervek. A kor azonban nem volt érett rá, hogy ezeket megvalósítsuk és azok az üzletekbe is kerüljenek. A játékszabályokat be kellett tartani, nem lehetett a sorból kilógni.

Az éves nagy divatbemutatókat valamelyik neves budapesti szállodában tartották. A rendezvényeken a HÓDIKÖT kollekciók tervezőinek nevét megemlítették. Ezért a többi cég iparművészei kissé irigykedtek is ránk. Egyébként az iparművészeknek nem volt „nevük”.

A vezetőimtől és a technikusoktól megkaptam a maximális segítséget. Az akkori vezérigazgató - Árvai Jenő - pl. egy hathetes iparművész alkotótáborba is elengedett, valamint egy síkkötőgépet, és fonalat is biztosított az alkotáshoz. Ha a technikustól kértem valamit, lehet, hogy első hallásra elküldött azzal: „álmodjál valami mást”. Többségében ezeket az eseteket azonban később mégis megoldotta, a számára is szakmai kihívást jelentő ötleteket.

A Debreceni Ruhagyár, a Soproni Ruhagyár, az Elegant — Május 1. Ruhagyár, a Vörös Október Férfiruhagyár, a Hódmezővásárhelyi és a Budapesti Finomkötöttárugyár, a Békéscsabai Kötöttárugyár, a Fékon stb. kollekciói minőséget garantáltak mind a hazai, mind a nyugati piacon.

Juhász Anikó

EGY VÁSÁRHELYI TUDÓS AMERIKÁBAN



Interjú Kovács L. László vásárhelyi születésű, az Amerikai Egyesült Államokban élő professzorral, akinek elsősorban könyvtárosi munkája iránt érdeklődik Kovács István szerkesztő.

Kérlek, beszélj vásárhelyi indításodról!

Tanulmányaim és életpályám alapjait a Bethlen Gábor Gimnázium kitűnő tanárai és a Debreceni Teológia tudós professzorai határozták meg. A humán osztály megadta az alapot a történelem, az irodalom és a nyelvek területén, amit Debrecen a következő években minden szempontból előbbre vitt, ahol a görög-római klasszikus idők iránt is felkeltették figyelmemet. Tanáraink között volt a Vásárhelyről származó neves református lelkész, egyháztörténész, Pákozdy László Márton (1910–1993), Pákozdy Ferenc (1904–1970) költő testvére. Az évek folyamán köztünk szoros baráti kapcsolat alakult ki, és tanulmányaim szempontjából meghatározó személy maradt életem végéig.

1957-ban kerültél ki az Egyesült Államokba. Itthon teológiát tanultál. Hogyan lettél könyvtáros?

Az Egyesült Államokba angol tudás nélkül kerültem ki, így természetesen először segédmunkásként tartottam fel magamat. Szabad időmben az angolt tanultam, és idővel bejutottam a New York-i Egyesült Nemzetek Titkárságára. Akkoriban ott én voltam az egyetlen magyar menekült, később előléptettek, és a Biztonsági Tanácshoz rendeltek. Beosztásom szerint az akkori ENSZ-főtítkárnak, Dag Hammerskjöld (1905–1961) közelébe kerültem. A Titkárságon azonnal

beiratkoztam az angol nyelv tanulására, és rendszeresen egy összeget félretettem tanulmányaim folytatására. Az ottani nyelvtanárom ösztönzésére felsőbb szinten tanultam angolt a Columbia Egyetemen, ahol szinte „belémverték” a helyes kiejtést. 1960-tól a Rochester Egyetemen kezdtem meg tanulmányaimat, kiváló történészek és klasszikus korról foglalkozó professzoraim voltak. Ugyanakkor részidős munkát kaptam a helyi könyvtárban. Az igazgató biztatott, hogy tanulmányaimat a könyvtári szakon folytassam.

És történészt?

A neves Indiana Universityre kerültem, ahol már jövődől feleségem a testnevelési tanszéken tanított. Rövidesen megismertem Sinor Dénes (1916–2011) nemzetközileg elismert magyar történészt, aki felkarolt, és serkentett a könyvtár-történelem szak tanulására. Akkor ő volt az Ural-Altáji Tanszék vezető professzora. 1968-ban megbízott a magyar nyelv tanításával. A következő év tavaszán a tanszék megbízást kapott tizenkét fiatal amerikai zene-tanár nyelvi és kulturális előkészítésére, hogy a Kodály módszert tanulja a Liszt Ferenc Zeneakadémián. A magyar nyelv tanítására Sinor professzor engem kért fel, és a nyári időszakban a résztvevők olyan szintet értek el, hogy szeptemberben Budapestre utazhattak. Ez 1969-ben, az akkori politikai környezetben igen jelentős esemény volt.

Milyen könyvtárakban dolgoztál?

1970 őszen kinevezést a Cleveland Városi Könyvtárba, az értékes és nagy szakértelemmel felépített, 220.000 kötettel rendelkező Történelmi Osztály vezetőjeként. 1974-ben neveztek ki a Purdue Egyetem (32 ezer diák) központi gyűjteményének igazgatójává. Ez a könyvtár a humán és a szociológia tárgyak anyagának fejlesztésével volt megbízva, tehát az én szakmai hátterem éppen megfelelő volt annak irányítására. Ez volt az egyetem legnagyobb könyvtára, amit tizenegy tanszék 450 tanára és több ezer diákja vett igénybe.

Honnan jött az ötlet, hogy felmérést az amerikai könyvtárak magyar anyagát?

Néhány hónappal kinevezésem után a Kongresszusi Könyvtár Kelet- és Középeurópai szakértői felkérték intézetünket a magyar és lengyel gyűjtemények leíró felmérésére. Ez egy országos anyaggyűjtésként indult el, amibe a kanadai könyvtárakat is bevontak. Az igazgató a feladat irányításával engem bízott meg, állandó beosztásomból egy időre felmentett, egy lengyelül tudó fiatal diákot részidőben mellém rendelt. A Kongresszusi Könyvtár vezetői a több nyelvvel foglalkozó leíró bibliográfiát a legnagyobb elismeréssel fogadták és a jelentést egy terjedelmes kötetben ki is adták.

Ez a siker a munka folytatására ösztönözött?

Természetesen. Itt még érdemes megemlíteni, hogy kutató munkám során az